

Zprávy z České

PŘÍLOHA

Z historie naší hospody

O starých hospodách

Hospody, hospůdky, hostince, krčmy, taverny, šenky, pajzly, zapadáky... říkáme jim všelijak a doprovázejí nás už nejméně tisíc let. Místa radostných společenských setkání i místa zločinu a neřesti. Hospoda spolu s kostelem představovaly dvě centra společenského života vesnice. Vznik a vývoj vesnických krčem souvisel s udělením práva vařit a šenkovat pivo, které se zde pilo nejčastěji. Na Moravě a ve městech k tomu přistupovalo i víno a zhruba od poloviny 15. století také pálenky.

Až do husitských válek neexistovalo žádné nařízení, které by poddaným zakazovalo vařit pivo. Postupně však byla tato svoboda omezována a prodej piva se stal výsadou vrchnosti. Ve druhé polovině 17. století již bylo vesnické pivovarnictví z velké části zlikvidováno a vesničané mohli vařit pivo jen pro svou potřebu. Jeho domácí výroba však nebyla výhodná, neboť v malém množství nebyla ekonomická (pivo z panského pivovaru bylo levnější) a bylo těžké udržet jeho kvalitu. Proto po husitských válkách dochází k pozvolnému rozvoji venkovských krčem, které mohly poskytnout pivo levnější a kvalitnější. Jejich majitelé měli právo pivo nejen vařit, ale i kupovat a prodávat, a rovněž šenkovat víno. V 16. století pak již existovalo několik druhů krčem podle jejich právního postavení.

*Nejstarší fotografie zájezdního hostince
U Baumannů (pohlednice z r. 1903)*

Předně to byly tzv. „**výsadní krčmy**“, které měly již od pradávna zaručené určité výsady, především vařit a prodávat pivo. Toto právo získávali již středověcí lokátoři, (osoby, které se svolením panovníka zakládaly nové vesnice a díky tomu získávali určité výhody), jindy si ho kupovali bohatí poddaní nebo měšťané, kteří na vesnicích nějakým způsobem podnikali. U nás na Moravě se těmto krčmám říkalo svobodné a obvykle je provozovali rychtáři na základě práva uděleného již středověkým lokátorem. Po třicetileté válce začínaly vrchnosti nutit tyto svobodné krčmy prodávat jejich pivo a víno.

Dalším typem byly krčmy, které se svolením vrchnosti zakládali sami **poddaní**, a v nichž šenkovali vrchnostenské pivo a víno. Krčmou se v tomto případě nazývalo právo šenkovat. Pivo se prodávalo obvykle v některé usedlosti, nebo se v jeho prodeji jednotliví poddaní střídali. V některých vesnicích bylo toto střídání lidem natolik obtížné, že si raději postavili obecní hospodu.

Posledním typem byly **krčmy vrchnostenské**, nazývané šenkhausy. Ty si zřizovala vrchnost obvykle v místech, kde stál vrchnostenský pivovar, nebo v městečkách a při důležitých cestách, kde se dal očekávat dobrý odbyt, a provozovala je ve vlastní režii.

Vybavení krčem bylo velmi prosté (skanzen Třebíz)

bava byla prostá, jen několik stolů a lavic, jídlo se nepodávalo. Vzhledem k tehdejší úrovni hygieny to ale bylo spíš plus. Osobní zkušenost vyslance vévody orleánského pro dokreslení – do Prahy se vypravil roku 1397, ale nebyl to dobrý nápad: Už v Německu ho okradli, v Praze přišel jako divák při turnaji na počest moravského markraběte Jošta o oko a ani úroveň tehdejší české gastronomie ho nenadchla: *Slanou rybu, uzené vepřové, žalostnou polévku dostanete, dvanáct [lidí jí] v jedné míse, v lázních bez místnosti s krbem, o pivu a chlebu, uslyšíte jen náramný hluk. A k tomu bude ubrus zle vypraný, mastný a bídny, černý jak vrána, někdy i k stolu přibitý, aniž jej vymění, pokud je na něm znát barvu.*

Teprve v průběhu doby se měnilo vybavení hostinských místností i stavební dispozice. Přibyla zvláštní místnost pro místní honoraci nebo alespoň pro nejbohatší sedláky, byly vyhrazeny jednotlivé stoly pro štamgasty i pro místní chudinu, v hospodách

Počet venkovských krčem byl velký, téměř v každé vesnici byla jedna, někde i dvě. Původně se pivo prodávalo v domě krčmáře, ovšem již v době renesance se začaly stavět na vesnicích samostatné šenkovní domy. Nelišily se od ostatních domů ve vsi, ale měly zvláštní místnost, vyhrazenou pouze pro šenkování. Její vý-

se začalo vařit, a proto vznikla samostatná kuchyň apod.

Zájezdní hostince

Od středověku vznikaly s rozvojem dopravy a později i poštovního spojení i zvláštní, tzv. zájezdní hostince. Tehdejší dopravní prostředky zrovna neoplývaly rychlostí a ani cesty nebyly pohodlné, a tak lidé i tažná zvířata museli často odpočívat. Zájezdní hostince, mnohdy rozlehlé samostatné hospodářské dvory, poskytovaly cestujícím vše potřebné: hostinskou místnost k jídlu, pití i k odpočinku, pokoje k případnému přenocování, stáje a chlévy k ustájení koní či tažného dobytka. Ve stodolách bylo dostatek sena a slámy pro dobytek, ve sklepech a komorách se zase uchovávaly zásoby potravin a nápojů pro lidi. V těsné blízkosti zájezdních hostinců často fungovala kovárna s kolařskou dílnou, bylo možné provést drobné opravy, zjednat si příprahu k vyvezení těžkého nákladu do prudkého kopce... O potřeby cestujících zkrátka bylo postaráno po všech stránkách. Hostinští bývali často i skvělými řezníky, protože zatímco v klasických vesnických krčmách se dlouhou dobu nepodávalo žádné jídlo, v zájezdních hospodách tomu bylo přesně naopak.

Již v renesanční době se velmi dbalo na to, aby krčmy vedli spolehliví a poctiví krčmáři. Hostinský patřil k nejzámožnějším lidem ve vsi, protože byl jediný, kdo musel mít u sebe prakticky trvale větší hotovost, a proto byl schopen peníze i půjčovat. Na druhou stranu bylo hostinské povolání riskantní, protože hostinští bývali často snadnou obětí lupičů, a pokud se jim ekonomicky nevedlo, jak by si vrchnost představovala, mohli být za svou podnikatelskou „neschopnost“ i trestáni. Přestože krčmáři obvykle mívali menší robotu (nebo vůbec žádnou), mnozí poddaní se bránili možnosti převzít uprázdněnou krčmu, protože považovali zemědělství za bezpečnější způsob obživy. K většímu rozvoji hostinské činnosti došlo až po zrušení nevolnictví, kdy se hostinská živnost stala volnou.

Jak a odkud přišli Baumannovi na naši hospodu?

I naše obec má svou vyhlášenou hospodu, dokonce bychom mohli říci, že naše hospoda má svou ves, protože hospoda tu stála už v době, kdy po nějaké vesnici nebylo potuchy. Zájezdní hostinec, dnes nazývaný U Baumannů, je zde zmiňován už v 16. století. Naložený vůz sem zvládl cestu z Brna po tehdejších nekvalitních cestách zhruba za jeden den a dále mohl pokračovat až den následující. Příští zastávka byla

Kolem hospody bylo vždy plno práce

v Černé Hoře. V průběhu staletí se hostinci říkalo různě: V poli, Pod Lelekovici, Na královské cestě... a najdeme ho takto zaznamenaný i na starých mapách. Byl to hostinec vrchnostenský, zdejší hostinští zde byli pouze v nájmu a poměrně často se střídali. Některé z nich známe i jménem, ale zmíníme pouze jednoho z posledních, Jana Lommera, který zde šenkoval v letech 1765–1769 nebo 1770, kdy z hospody odešel. Někdy na přelomu let 1772–1773 na hospodu přišel nový nájemce – Josef Baumann, jehož rod zde tedy sídlí bezmála 250 let. Odkud přišel? Tuto záhadu se nám díky nálezům záznamů ve starých matrikách podařilo alespoň částečně objasnit. Vydejme se tedy o tři století nazpět, k dosud nejstarší zjištěné rodinné události našich Baumannů.

Je jasný mrazivý podzimní den, slabé slunce svítí na čerstvý sněhový poprašek (je přece svátek svatého Martina!), ale obyvatelé malé vsi Třebelovice, vzdálené sotva dvě hodiny chůze východně od města Jemnice, mají dnes jiné myšlenky. Vždyť starý Paumon, místní hostinský, žení syna! Jistě se nenechá zahanbit a své věrné zákazníky, sedláky, kteří u něj po celý rok směňují těžce vydělané grošiky za zlatavý mok (a občas i něco ostřejšího), bohatě pohostí! Tak nějak by mohl začínat úvod k příběhu jednoho starobylého rodu hostinských a řezníků, rodu Baumannů. Strohý matriční záznam nám dobovým jazykem však pouze oznamuje, že dne 11. listopadu 1721 se poctivý mládenec Matouš Paumon, manželský syn Řehoře Paumona, hostinského v Třebelovicích, oženil s poctivou pannou Reginou, manželskou dcerou Matouše Ševčíka z Třebelovic. Co víme o „starém Paumonovi“, tedy o Řehořovi? Jen velice málo: podle věku uvedeného v matrice zemřelých by jeho narození vycházelo na rok 1667. Tři roky po zmíněné Matoušově svatbě Řehoř oženil i dalšího syna, Antonína, a nakonec se r. 1729 oženil znovu i on sám. Kdy předtím ovdověl, zda měl kromě dvou zmíněných synů i další děti, jak se jmenovala první manželka, kde se sám narodil – to zatím nevíme. Zemřel ve Velkém Dešově 16. června 1739. To je tedy dosud nejstarší nalezený předek rodu Baumannů, jejichž příjmení bylo v prvních dvou generacích uváděno též jako Paumon, Pauman, Pawmon či Baumon.

Jak si život pohrál s jeho dvěma syny? S Antonínem nepříliš vesele. Stejně jako jeho otec byl nejprve hostinským v Třebelovicích, někdy od r. 1730 pak v osadě U Tří Koroptví na půli cesty z Jemnice do Třebelovic. Osada dodnes existuje, stavení stojí, jenom hospoda už v něm není. Šest z jeho osmi známých dětí má jako místo narození oficiálně uvedeno U Tří Koroptví (nebylo by krásné mít tohle v občance?). Antonínův konec však byl smutný: zemřel den před Štědrým dnem r. 1741 a o týden později se vdově narodil pohrobek Antonín...

Nás však bude zajímat spíše Matouš, v jehož linii pokračují Baumannovi v České. Podle ne vždy přesných záznamů v matrice zemřelých (věk zemřelého se často určoval jen přibližně, snad ho ani rodina pořádně neznala, záznamy se od skutečnosti mohou lišit i o deset let) by jeho narození vycházelo na r. 1703 – to by se tedy r. 1721 ženil opravdu hodně mladý. I on byl hostinským, a navíc řezníkem – v Dědicích, další malé vesnici

5 km východně od Třebelovic (historická budova hostince byla r. 1995 pro zchátralost zbourána). Narodilo se mu devět dětí, ale ne všechny se dožily dospělosti. Nejstarším Matoušovým synem byl Jan, který se narodil roku 1726. Když se později jeho jméno objevuje jako jméno svědka na svatbě bratra Josefa a také Václava, je označován jako „řezník z Brna“. Jinak o jeho životě nevíme nic.

Po Janovi se Matoušovi narodil syn Jakub (1728). Také on byl hostinským, nejprve v hospodě Na Mikalce (sem se k němu na stáří Matouš Paumon přistěhoval a 3. ledna 1763 tu také zemřel) a poté přesídlil do Jackova, 4 km západně od Moravských Budějovic, kde je uveden jako hostinský a tkadlec. Možná ho už hostinská živnost nedokázala uživit, protože na dalším místě pobytu – v Častohosticích, kde nějakou dobu žil také jeho bratr Vavřinec – se už živil pouze jako tkadlec. Zde r. 1800 Jakub zemřel.

Posledním ze synů Matouše Paumona, jehož si zde blíže všimneme a který je pro nás nejdůležitější, je Josef, narozený roku 1739 v Dědicích. Jak se dostal z rodné vsi do Telnice, kde se pak oženil, nevíme, ale možná v tom měl prsty již zmíněný bratr Jan. Coby řezník v Brně mohl mít přehled o volných hospodách i nevěstách v okolí. Nejmladšímu bratru Václavovi, řezníkovi v Dědicích, pravděpodobně také dohodil nevěstu, vdovu po hostinském ze Slatiny, s níž se tento oženil r. 1777. Snad tedy sehrál roli seznamovacího agenta i v případě bratra Josefa.

Ted' je ten pravý čas vrátit se na chvíli do naší (tehdy lelekovické) hospody. Píše se zhruba r. 1770, Jan Lommer, dosavadní nájemce, se i se svou ženou Františkou, roz. Kopeckou, a dcerkou Alžbětou, která se jim zde narodila, rozhodl hospodu opustit. Kdyby jen tušil, jak na novém místě dopadnou, nikdy by se s naší hospodou nerozloučil. Ale nevíme, co ho k odchodu vedlo, snad nutnost, snad očekávání, že se jim v Telnici uprostřed vesnice povede lépe než na samotě v poli... Nevedlo. První smutnou událostí byla smrt dvouleté Bětušky. Už po třech měsících se ale manželům narodila další dcerka, Anička, a tak to snad vypadalo, že se blýská na lepší časy. Neblýskalo. Aničce byl rok a půl, když zemřel její tatínek. Ovdovělá hostinská zůstala sama s malým dítětem. Další bylo na cestě. Josefka se narodila 2 měsíce po smrti Jana Lommera. Není divu, že se mladá maminka rychle rozhodla pro nový sňatek. Čtyři měsíce po

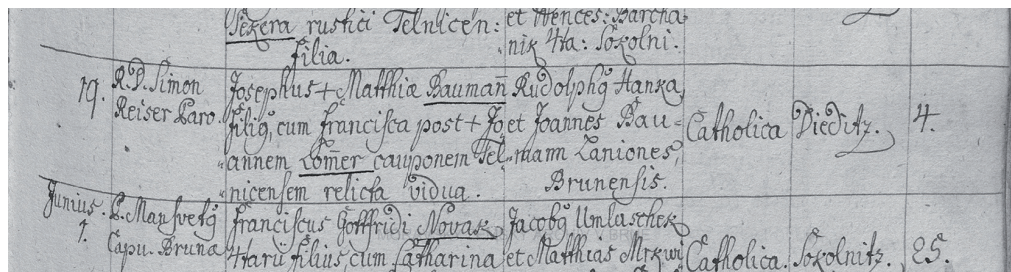

Hostinec v Dědicích, kde se narodil a vyrůstal Josef Baumann, budoucí majitel naší hospody

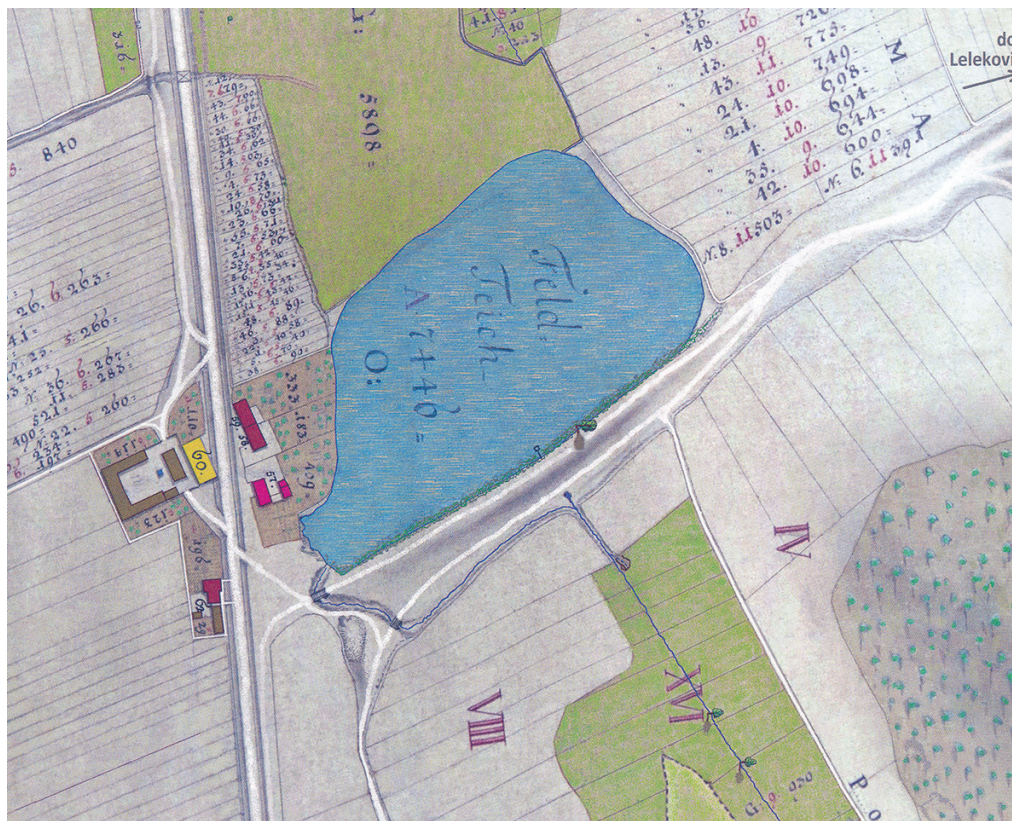
smrti manžela se chystala svatba. Bylo to brzo? Život šel dál a lidé se museli v první řadě postarat o živící, teprve potom truchlit nad mrtvými. Držet roční smutek si mohli dovolit v měšťanských salónech, ale ne na vesnické usedlosti nebo v hospodě (i můj dědeček se znovu oženil pět měsíců po smrti první manželky. Zůstal sám se čtyřletým synem a čerstvě narozenou dcerou...) Jak dobře tušíte, ženichem, který se objevil v pravý čas, aby byl oporou mladé vdově, nebyl nikdo jiný než Josef Baumann.

A tak se ještě v Telnici začíná psát nová kapitola života těžce zkoušené paní hostinské Lommerové, která měla na příchod Baumannů do naší hospody patrně ten největší vliv. Svatební přípravy byly v plném proudu, utrpení mladé vdovy však jakoby nebylo konce. Deset dní před svatbou umírá nejmladší, ani ne dvouměsíční Josefka a tři dny před svatbou i poslední dcera, sotva dvouletá Anička. Dne 19. května 1772 se Františka, vdova po Janu Lommerovi, provdala za Josefa Baumanna. Není divu, že jak jen se naskytla příležitost, zvedla kotvy, aby zanechala místo tolika tragédií daleko za sebou. Někdy na přelomu let 1772 a 1773 se spolu s novým manželem vrátila na lelekovskou hospodu uprostřed polí. Snad se jí tu opravdu líbilo a stále na ni vzpomínala, snad chtěla vrátit zpátky šťastné chvíle, které zde kdysi prožila, začít znovu tam, kde jí kdysi bylo hezky... Nějakou dobu zde manželé Baumannovi hospodařili v pronájmu, než se jim poštěstilo hospodu od vrchnosti odkoupit. To se už psal rok 1781 a kromě hospody se vrchnost brzy bude zbavovat i pozemků v okolí, rozdělí je a nabídne k dědičnému pronájmu. A tak zde r. 1785 vyroste zbrusu nová osada, založená kolonisty převážně z východních Čech – Zinsendorf, nyní Česká.

Někdy stačí vytáhnout pár strohých historických záznamů z matriky, aby nám před očima vytanul neobyčejně dramatický osud, jako v případě vdovy Lommerové, pozdější paní Baumannové. Během čtyř měsíců, přesně od 19. 1. do 19. 5. 1772, musela pochovat manžela, porodit dcerušku-pohrobka, vzápětí ji i s její starší sestřičkou pohřbít a znovu se vdát. Je obdivuhodné, co všechno dokázala překonat, a možná i pro náš zdravý přístup k životu stojí za to si to připomenout. Františka Baumannová skutečně nakonec v naší hospodě ztracené štěstí našla. Narodilo se jí zde 9 dětí, potomci nejmladšího synka zde zůstávají dodnes. A hospodská tradice rodu Baumannů

Matriční záznam o svatbě Josefa Baumanna a Františky Lommerové v telnické matrice oddaných. MZA Brno

Hospoda „V poli“ na mapě z doby, kdy ji koupil Josef Baumann (1781). Hospoda č.p. 60 je vyznačena žlutě, naproti kovárna a vedle ní hájovna. Přísun čerstvých ryb zajišťoval blízký rybník „V poli“. Mapa převzata z knihy Lelekovice od Martina Culka a kol., 2018

pokračuje: v současnosti v areálu bývalého zájezdního hostince fungují rovnou dvě restaurační zařízení.

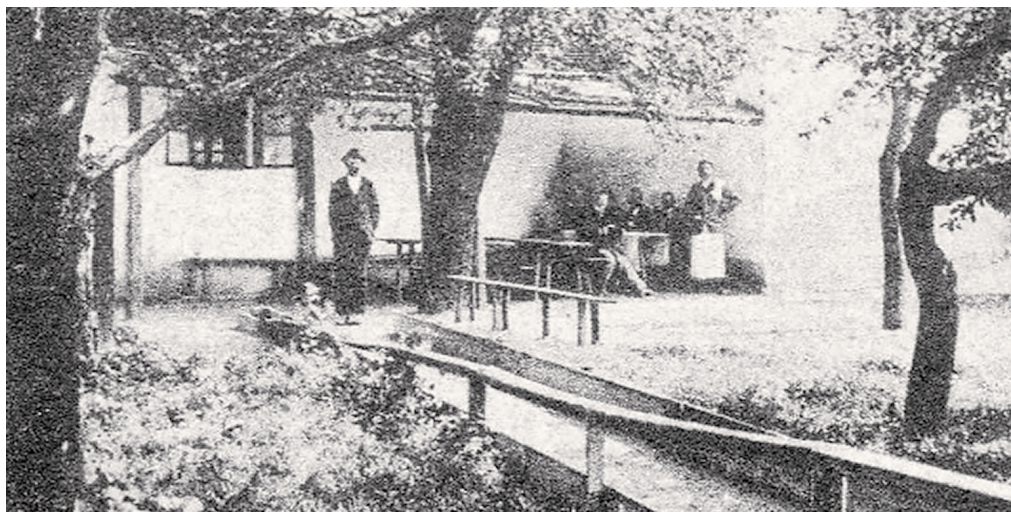
Jen ještě malé „kdyby“ na závěr: Jak by se asi vedlo manželům Baumannovým, kdyby zůstali na telnické hospodě? Těžko odhadovat, jeden nepříjemný zážitek by je však docela jistě čekal, a už kvůli němu je asi dobře, že odsud zmizeli. Roku 1805 táhla krajem vojska a schylovalo se k proslulé bitvě, která vstoupila do dějin pod názvem u Slavkova nebo také tří císařů. Baumannovi by sice v Telnici měli reálnou šanci potkat slavného francouzského císaře Napoleona Bonaparte, který tu podle svědectví farní kroniky pár dní před bitvou na faře ve slámě odpočíval, ale zároveň by už dlouho předtím museli snášet a živit jeho vojsko. Při samotné bitvě 2. prosince se vesnice ocitla uprostřed ohně, tuhý boj o ni sváděla francouzská vojska se spojeneckými, rakouskou a ruskou armádou, a jen zázrakem všichni vesničané přežili. To štěstí ovšem neměli vojáci, v obci jich padly desítky. Ve společných hrobech, kam je vesničané mu-

seli podle příkazu pochovávat, skončilo prý na 140 těl. Telnická hospoda se rázem proměnila v lazaret, z 68 sem dopravených raněných Rusů jich prý přežilo pouhých 6, těla ostatních byla pochována za hospodou... I když se ohromné přesuny vojsk jistě dotýkaly i zájezdního Baumannaova hostince v Zinsendorfu, takových drastických zážitků zde přece jen byli jeho majitelé ušetřeni.

Milan Hruška

Secesní podoba hospody U Baumannů

Na letní zahrádce vedle hospody si dříve hosté mohli zahrát kuželky